

Gravformer, primitive penge og politiske alliancer på Samoa

Af Jan Hjarnø

1. Gravformer og politisk struktur

I Samoa er en grav ikke blot en praktisk foranstaltning til deponering af den afdøde, den har tillige en række symbolske funktioner. Gennem sin form fortæller en grav, om den indeholder en høvding eller et menigt medlem af samfundet. Ikke-høvdinge bliver uanset alder og køn jordfæstet i en lav nedgravning i jorden, der efter tilkastning dækkes af et tyndt lag grus og indrammes af en lav kreds af sten. Høvdinge derimod gravlægges i stensatte gravkamre, hvorover der rejses en trinpyramide af sten, som kan variere meget i størrelse. Jo større pyramide, jo højere titel har den eller de afdøde haft, der hviler i graven.

På figur 1 ses i forgrunden en grav for en person, der ikke har været i besiddelse af en høvdingetitel, mens den stensatte trinpyramide bagved rummer et gravkammer, hvori en slægt gennem flere generationer har gravsat deres afdøde titelholdere. Gravene er anbragt lige ved siden af de huse, hvor de begravedes efterkommere lever. Kan man komme afsted med det, begraver man stadig folk på denne måde. I kolonitiden 1900–1962 krævede de kristne missionærer, at samoanerne begravede deres døde på særlige kirkegårde, hvor jorden var indviet. Det passede ikke samoanerne. Så snart de opnåede politisk selvstændighed i Western Samoa (1), gav de sig til at føre de gravlagte tilbage til de steder, hvor de havde levet og ejet jord. Man begraver således stadig som i tidligere tid de døde i den jord,

som de og deres nære slægtninge har kontrol over, og ved at studere fordelingen af de store høvdingegrave kan man danne sig et godt indtryk af den politiske struktur. I provinsen A'ana på øen Upolu (fig. 2), finder man således nogle meget store grave fra 1700-tallet, som viser, at her lå landets politiske centrum på den tid. Dette centrum blev imidlertid omkring 1830 flyttet til distriktet Sapapali'i på øen Savai'i, hvor man i 1841 gravlagde indehaveren af landets højeste høvdingetitel i en stor nyopført kammergrav. Denne grav er imidlertid tom, idet man få år senere flyttede den begravedes rester til en stor nyopført grav på halvøen

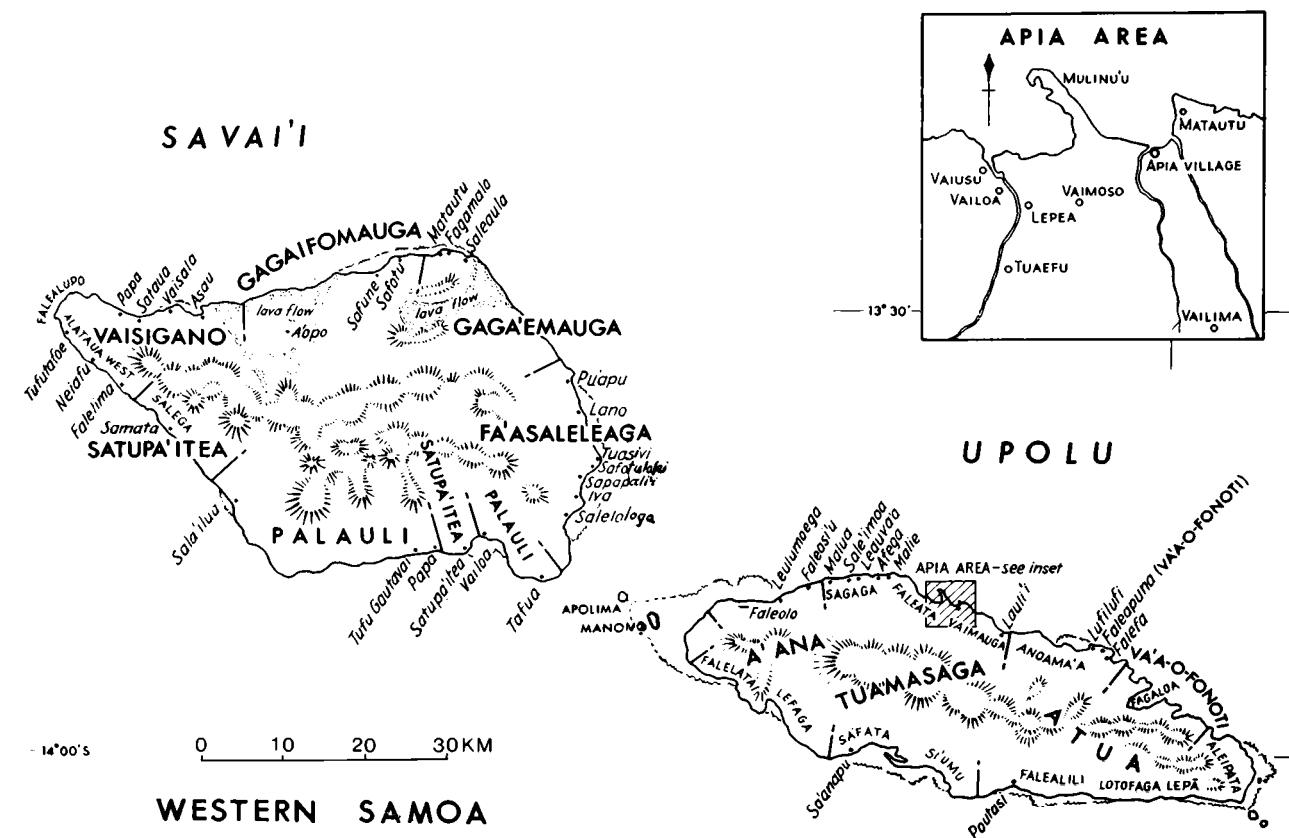
Fig. 1. Skitse af grave i landsbyen Vaiusu, Upolu, Western Samoa. 1974.



Mulinu'u på øen Upolu, som på daværende tidspunkt var blevet landets politiske centrum.

Forklaringen på samoanernes variation i gravskik må søges i den sociale organisation, mens flytningen af det politiske centrum må forklares i relation til visse økonomiske forandringer, der, som det skal vises i det følgende, opstod i forbindelse med, at samoanerne i begyndelsen af 1800-tallet begyndte at få regelmæssig kontakt med europæere.

Fig. 2. Kort over Samoa med distrikter og provinser indtegnet.



2. Samoas tidlige historie

Samoagruppen består af ni beboede øer. Ved europæernes ankomst til området i 1700- og 1800-tallet var disse øer opdelt i to politiske enheder: Samoa og Manua, en opdeling som ifølge den mundtlige tradition går meget langt tilbage i tid. Samoa omfattede hele den vestlige del af øgruppen, mens Manua blot omfattede de tre små øer mod øst, Ofu, Olosega og Tau. (fig. 3) I det følgende vil jeg udelukkende beskæftige mig med forholdene i Samoa (fig. 2).

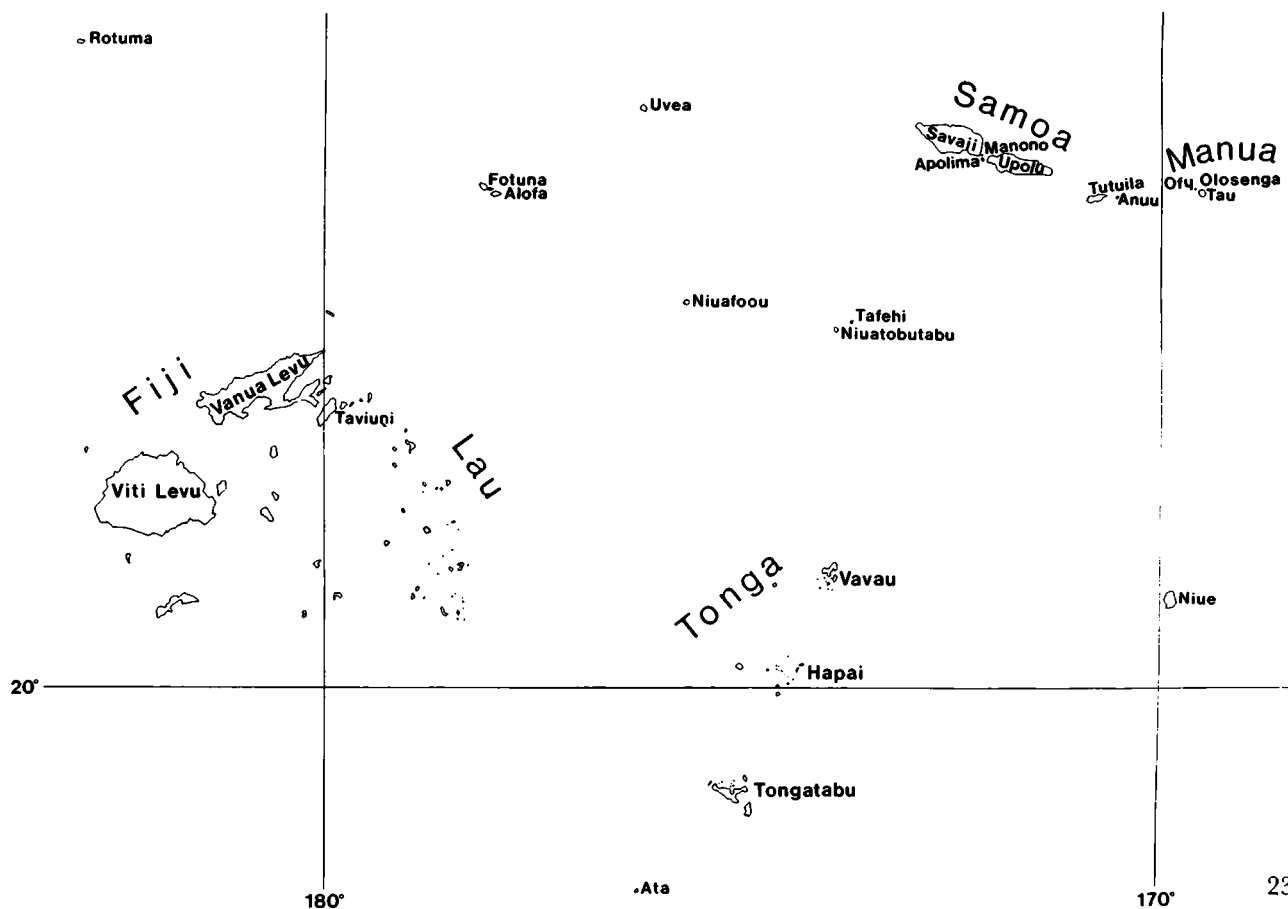
Fra de arkæologiske kilder ved vi, at øgruppen har

været beboet i ca. 3000 år af en polynesiske befolkning, som er kommet øst fra (Green og Davidson 1969, 1974. Jennings 1976). Frem til 1722 har området, så vidt det kan ses, udelukkende haft social kontakt med de nærmestliggende øgrupper, såsom Tonga og Fiji. I 1722 passerede et hollandsk skib imidlertid gennem øgruppen (Mullert 1911a, 167–169, 1911b, 127–128). Mange indfødte kom ud til skibet i deres kanoer og viste stor iver efter at erhverve glasperler og redskaber

af jern. I en enkelt kano så de hollandske søfolk en kvinde med en kæde af svære, blå, europæiske glasperler.

Samoaernes iver efter at erhverve glasperler og redskaber af jern kunne umiddelbart tyde på, at de tidligere havde haft kontakt med europæiske skibe. Det har dog næppe været tilfældet, idet den hollandske ekspedition, så vidt vides, var det første europæiske skib, der så Samoa-øerne. Man har derfor ment, at den observerede perlekæde og kendskabet til de europæiske genstande må skyldes kontakter til Tonga, som to gan-

Fig. 3. Kort over Samoagrupperne med omkringliggende øer.



ge forud for 1722 havde modtaget besøg af europæiske skibe (2).

Den næste kontakt med europæere fandt sted i 1768 (Bougainville 1771, 236–239), hvor en fransk ekspedition sejlede gennem øgruppen, og i 1787 fik man for tredje gang besøg af europæere (La Pérouse 1797, vol. III, 177–237). Begge ekspeditioner oplyser, at samoanerne tilsyneladende var uden kendskab til jern, men meget ivrige efter at erhverve europæiske glasperler. Hvad der skete i de følgende år frem til 1830 er ret uklart, men der er næppe tvivl om, at hyppigheden af europæiske besøg steg. Da de første europæiske missionærer satte foden på Samoa i 1830, befandt der sig enkelte europæiske søfolk i øgruppen (Williams 1838). I midten af 1830-erne begyndte europæiske hvalfangerskibe i stort tal at besejle de samoanske farvande, og i løbet af få år etableredes en omfattende handel med frisk proviant. Omkring 1850 forsvandt hvalfangerne, men i stedet udvikledes en anelig handel med kokosolie og andre tropiske planteavlsprodukter, som siden har dannet basis for samoanernes import af europæiske industriprodukter (Gilson 1970).

3. Økonomiske forhold

Af de første europæeres beskrivelser fremgår det, at den samoanske befolkning levede af agerbrug kombineret med husdyravl (svin og høns) og lidt kystfiskeri. De var uden kendskab til fremstilling og anvendelse af metal, men besad til trods for dette, en meget rig og varieret materiel kultur. Disse vidnesbyrd har kunnet bekræftes gennem arkæologiske udgravninger, der tillige har vist, at der gennem hele den lange forhistoriske periode tilsyneladende ikke er sket større ændringer i teknologi og produktionsmetoder. En udvikling i retning af mere intensive produktionsformer inden for planteavl, som har kunnet iagttages på mange øgrup-

per i Stillehavet, har således ikke kunnet påvises i Samoa, og af missionærernes beskrivelser fra 1830'erne fremgår det, at samoanerne uden større arbejdsmæssig indsats kunne producere al den føde, de havde brug for.

Det meste af produktionen fandt sted inden for rammerne af en husstand, som bestod af 8–12 personer, der i fællesskab arbejdede under ledelse af et mandligt overhoved. Dette overhoved havde status af *matai* og bar en titel, der gik i arv fra overhoved til overhoved i husstanden. Man praktiserede en stram arbejdsdeling mellem mænd og kvinder. Mænd tog sig af planteavl, husdyr opdrættet, madlavningen og de fleste former for fiskeri, mens kvinderne hovedsagelig brugte deres tid på at fremstille måtter, især de såkaldte »fine måtter«, *'ie toga*, der fungerede som en slags »primitive penge«. Foruden denne kønsbestemte arbejdsdeling forekom der også en faglig arbejdsdeling, idet enkelte arbejdsopgaver, såsom fremstilling af tatoveringer, pragtkanoer, gæstehuse og lignende, krævede kvalifikationer, som kun særligt uddannede specialister var i besiddelse af. Uddannelsen af specialister var meget stramt organiseret i laug, som dels kontrollerede tilgangen til de enkelte fag og dels førte kontrol med prissætningen af de produkter, som laugets medlemmer påtog sig at fremstille. Betalingen bestod dels af fødevarer og dels af fine måtter (Buck 1930).

4. Politisk struktur

Hver husstand havde som sagt et overhoved, der havde status af *matai* (høvding), og som bar en titel, der gik i arv fra overhoved til overhoved i husstanden. Disse titler havde forskellig rang. Øverst stod titelen Tupu o Samoa, som ejede al jord i Samoa, og hvis indehaver alle i samfundet havde pligt til at respektere

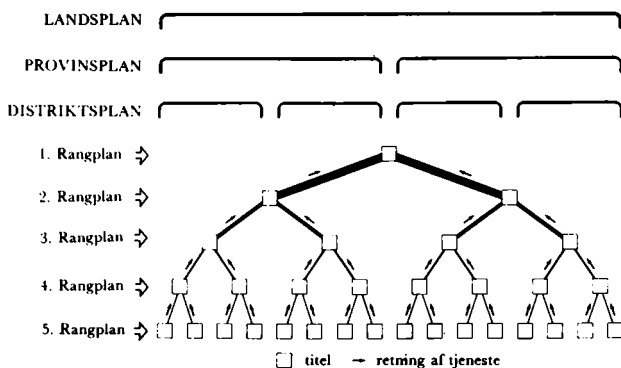
og yde tjeneste. Under denne landsdækkende titel stod en række såkaldte *ao*-titler, der hver kontrollerede en provins, og hvis indehavere havde krav på respekt og tjeneste af alle, der boede i deres provins, men som selv var forpligtet til at respektere og tjene den person, der var indehaver af Tupu o Samoa-titlen. Hver provins var delt i en række distrikter, som hver blev kontrolleret af en *matai*-titel af såkaldt *sao*-status. Hvert distrikt var igen delt i mindre områder, som igen var delt i mindre områder med en kæde af over- og underordnede titler, hvis indehavere alle havde pligt til at respektere og tjene den person, der var indehaver af deres overordnede titel (fig. 4). Hvis en titelholder undlod at respektere og tjene sin overordnede, kunne han få frataget sin titel og blive degraderet til menigt medlem af en husstand. Kravene til respekt og tjeneste (*tautua*) indebar, at man ydede materiel hjælp til sine overordnede i det omfang, man formåede. Jo mere man gav, jo mere prestige opnåede man, og når nogen gav noget bort, blev det højlydt forkyndt, så alle der var i nærhe-

den kunne høre det. Den materielle støtte omfattede alle former for produkter, som blev fremstillet i en husstand, men indbefattede også, at man ydede sin overordnede militær støtte (3).

Når en titelholder døde, blev han gravlagt på det sted, hvor hans titel havde kontrol over jorden, og normalt blev han anbragt i det gravkammer, hvor de, der tidligere havde haft hans titel, lå begravet. Hvis en titel, f.eks. som følge af krig, fik ændret sin placering i ranghierarkiet, indebar det i reglen også forandringer i størrelsen og placeringen af titelens grav. Forøgede titelens sin rang, blev graven gjort større, mens den kunne blive formindsket, hvis titelen sank til en lavere rang.

Klassekampen i Samoa var for det enkelte mandlige individs vedkommende rettet mod at få overdraget en så høj titel som mulig i det lokalområde, hvor man levede. Jo højere en titel man fik overdraget, jo flere underordnede producenter fik man, som havde pligt til at yde én tjeneste. Der fandtes ingen faste regler for, hvem der skulle arve en titel. De folk, der i det daglige støttede og hjalp indehaveren af en titel, blev betragtet som medlemmer af titelens *aiga potopoto*. De var de retmæssige ejere af titelen, og når en titelholder døde eller blev for gammel og svag til at lede produktionen i sine underordnede husstande, trådte *aiga potopotoen* sammen og udpegede af sin midte en ny titelholder. Undertiden fandt valget af ny leder sted gennem fredelige forhandlinger, men det skete også, at der anvendtes vold for at få afgjort hvem, der skulle være gruppens leder og bære titelen. I kampen om at få overdraget en titel gjalt det derfor om at have så mange underordnede som muligt og så mange allierede. Jo flere allierede man havde i andre lokalområder, jo stærkere stod man i kampen om at vinde sin gruppes overordnede titel.

Fig. 4. Skematisk fremstilling af det samoanske høvdingetitelssystem med angivelse af retningen for tjenesteydelser.



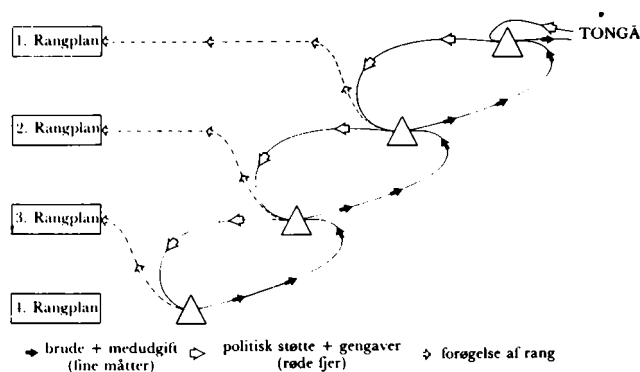
5. Etablering af alliancer

Etablering af alliancer fandt sted ved at man søgte efter en højere rangeret titelholder i et nærliggende lokalområde og tilbød denne en kone og en medgift. Jo større medgift man kunne tilbyde, jo større var ens chancer for at få etableret en alliance til en virkelig stærk, højtrangeret titelholder (fig. 5). Medgift, *toga*, bestod udelukkende af produkter fremstillet af kvinder, især fine måtter, og jo flere måtter man kunne tilbyde at yde en person, så længe man var allieret, jo større var ens chancer for at få en virkelig stærk allieret. Hvor mange måtter en mand kunne tilbyde som medgift afhang dels af hans egen rangsmæssige placering og dels af, hvor mange døtre han havde. Jo højere en titel man var i besiddelse af, jo flere underordnede havde man til sin tjeneste, og jo flere måtter kunne man få kontrol over. Når man udvalgte sig en allieret, lagde man således megen vægt på vedkommendes rangsmæssige placering. Man tog endvidere også hensyn til, hvor mange døtre vedkommende havde. Havde vedkommende mere end én datter, ville han blive tvunget til at skulle dele de måtter, han kunne afgive som med-

gift, og man foretrak af den grund at vælge sig en allieret, som kun havde én datter.

For at blive politisk stærk gjaldt det derfor om kun at have én datter, og dette søgte man på forskellig vis at sikre sig. Man forbød således enhver form for førægteskabelig seksuelt samkvem mellem mænd og kvinder og sikrede sig, at kvinderne overholdt dette forbud ved i forbindelse med bryllupsceremonien at foretage en offentlig deflorering af bruden. Hvis brudgommens fingre ikke var fyldt med blod efter i fuld offentlighed at være blevet presset op i brudens vagina under den første del af bryllupsceremonien, blev bruden øjeblikkelig dræbt. Også det seksuelle samliv i ægteskabet blev kontrolleret, så der ikke kom unødigt mange pigebørn. Når en kvinde således blev gravid, blev hun sendt tilbage til sin fars husstand, hvor hun opholdt sig, til barnet blev født. Hvis hun var gift med en højstående titelholder, som havde mange koner, fik hun i reglen kun lov til at føde én gang og måtte efter denne ene fødsel tilbringe resten af sit liv i heteroseksuelt cølibat i sin fars husstand. Befandt kvinden sig i et monogamt ægteskab, fik hun i reglen lov at forsøge at føde såvel en pige som en dreng. Skulle man være så uheldig at få to piger i træk, søgte man at få etableret en kønsmæssig ligevægt ved at adoptere en søn. Når man havde fået de børn, man skulle bruge, nemlig én søn og én datter, ophørte man med at producere børn, og i reglen holdt konerne til i deres respektive fædres husstande. Her arbejdede de flittigt med at lave fine måtter, som så snart de var færdige, blev overdraget til deres ægtemænd, til brug i kampen om en højere position. Denne tendens til at begrænse antallet af døtre af politisk-økonomiske grunde havde en demografisk stabiliserende effekt, og det er muligt, at dette forhold er baggrunden for, at man på intet tidspunkt i hele den forhistoriske periode på ca. 3000 år har kunnet påvise

Fig. 5. Skematisk fremstilling af udvekslingen mellem fire titelholdere.



vidnesbyrd om demografisk pres og teknologiske ændringer i retning af en mere intensiv ressourceudnyttelse.

For at få tag i flest mulig fine måtter søgte man for enhver pris at undgå ægteskab med en kvinde, der tilhørte ens egen lokalgruppe eller tilhørte en gruppe, som man selv havde givet kvinder til, og som man derfor var forpligtet til konstant at hjælpe med fine måtter. Samoa var således et godt eksempel på et samfund med, hvad Lévi-Strauss (1949) har kaldt *almindelig udveksling*, dvs. at grupper i samfundet praktiserer en form for udveksling af kvinder, således at en mand ikke må tage koner fra sin egen gruppe og ej heller fra de grupper, som han og hans gruppe har givet koner til. I samfund med *almindelig udveksling* vil der opstå et indre modsætningsforhold i strukturen, hvis udvekslingen af kvinder imellem grupperne efterhånden bliver til lukkede udvekslingskredsløb. Hvis en sådan situation opstår, vil den højstrangerede titelholder være tvunget til at give sine døtre til lavere rangerede titelholdere, og da de ved at give blev anset for rangsmæssigt laverestående, end ved at modtage, opstår en konflikt. I Samoa søgte man at undgå at sådanne konflikter opstod ved, at de højstrangerede titelholdere eksporterede deres døtre til Tonga, hvor de indgik ægteskab med højtstående tonganske titelholdere.

Som medgift modtog de tonganske titelholdere fine måtter, som var meget eftertragtede og prestigegivende på Tonga, og derfor blev benyttet i den politiske magtkamp på Tonga. Til gengæld for kone og medgift ydede de tonganske titelholdere deres samoanske allierede betydelig politisk støtte i deres kamp for at fastholde deres høje titler og magt. Denne støtte kunne dels bestå i ren militær hjælp eller i form af materielle genstande, som var meget sjældne og eftertragtede i

Samoa. Det kunne dreje sig om hvaltænder, nautilusskaller og røde fjer, som ikke eller næsten ikke forekom naturligt i Samoa, men som alle samoanere var meget interesseret i at eje. Den, som kunne importere disse ting, kunne lokke mange fine måtter ud af sine underordnede og sine allierede ved at tilbyde dem disse ting til gengæld. De tonganske importvarer var således med til at smede alliancer sammen.

En særlig rolle spillede de røde fjer, som tonganerne i øvrigt skaffede sig gennem udveksling med Fiji. Disse røde fjer var uhyre kostbare. På Samoa blev de i første række brugt som dekorationer på de fine måtter, som herved fik forøget deres værdi. Uden disse røde fjer afhang en matts værdi først og fremmest af, hvor fine fibre den var lavet af og hvor lang tid det havde taget at fremstille den. Kunne man derudover udstyre en kvalitetsmæssig kostbar måtte med en bort af røde fjer, kunne dens værdi undertiden mangedobles, og ejeren af en sådan måtte havde store chancer for at skaffe sig en virkelig stærk allieret. Magtkampen i Samoa gik derfor ikke blot ud på at skaffe sig flest mulig fine måtter, men også at skaffe sig et monopol på importen af røde fjer o.a. fra Tonga. Sejladsen mellem øgrupperne var i 1700- og 1800-tallet i hænderne på tonganerne, dvs. at kun når tonganerne stod samlet under en enkelt høvdings ledelse, var det muligt for en samoansk alliance at få fuldstændig monopol på importen fra Tonga og få etableret en stærk og stabil magtposition.

6. *Alliancecentrum skifter*

Af de tonganske overleveringer fremgår det ret tydeligt, at Tonga i 1700-tallet stod samlet under én titels ledelse. (Thomson 1894 (1968), 291–341). I denne periode var den øverste titel i Samoa, Tupu o Samoa

besat med personer fra en enkelt slægt, som lod titelen gå i arv fra far til søn i flere generationer. Denne slægt havde sin slægts- og alliancemæssige magtbasis i A'ana-provinsen på øen Upolu, som derfor i denne periode fungerede som Samoas politiske centrum. Her blev slægtens højeste titelholdere stedt til hvile i en kæmpemæssig, stensat trinpyramide, som var større end andre samtidige grave i Samoa. I 1799 splittedes det tonganske samfund af en langvarig borgerkrig, og da den siddende Tupu o Samoa kort efter døde i A'ana, kastedes samoanerne også ud i en intern krig om besættelsen af den ledige Tupu o Samoa-titel. Forskellige samoanske alliancer indgik forbund med de stridende parter i Tonga, og man tog del i hinandens kampe, uden at nogen formåede at vinde en afgørende sejr. Først i 1830 lykkedes det en mand ved navn Vai'upu at få skabt en så stærk alliance, at han kunne nedkæmpe alle andre rivaliserende grupper og udråbe sig til Tupu o Samoa. Denne Vai'upu var indehaver af en ret lavt rangeret titel, Malietoa, på øen Upolu. Gennem en række ægteskaber havde han imidlertid samlet sig en stærk politisk støtte på Savai'i og udbyg-

get denne ved at lade sine døtre indgå politisk gunstige ægteskaber.

Hvordan han helt nøjagtigt bar sig ad med at få skabt denne alliance vides ikke, men det er sandsynligt at handel med forbipasserende europæiske skibe har spillet en rolle. Vi befinder os i en periode, hvor kontakten med europæiske skibe var voksende, og hvor vi ved, at europæiske produkter stod i en særdeles høj kurs. Samoanerne benyttede bl.a. de europæiske genstande til at sikre sig koner og underordnede allierede på samme måde, som de anvendte den tonganske import. I deres iver efter at få tag i europæiske genstande flyttede den samoanske befolkning i disse år ud til kysten og bosatte sig i store landsbylignende bebyggelser, hvor de ivrigt ventede på, at et europæisk skib skulle dukke op og gøre tegn til at ville handle. Formodentlig har Vai'upu haft held i disse handelsaktiviteter. Vi ved, at han i 1830, netop som de første missionærer ankom til Samoa, var i kamp i A'ana. Da han imidlertid fik at vide, at missionærerne var gået i land i Sapa-

Fig. 6. Traditionel opbygget høvdingegrav.



Fig. 7. Moderne høvdingegrav. Den gamle grav er blevet dækket med et tykt lag beton.



pali'i på øen Savai'i, hvor hans mor stammede fra, og hvor han havde solid politisk opbakning, brød han op fra slagmarken og ilede til Sapapali'i, hvor missionærerne overøste ham med gaver af europæisk oprindelse. Disse gaver benyttede han straks til at indgå en fordelagtig ægteskabsalliance, der i høj grad var med til at give ham den endelige sejr. Så snart Vai'upu var blevet Tupu o Samoa, slog han sig ned i Sapapali'i, som nu blev Samoas politiske centrum. Her døde han i 1841 og blev begravet i en stor stensat kammergrav (Krämer 1902, 49).

I disse år øgedes kontakten med de europæiske skibe, og efterhånden som hvalfangerne lærte besejlingsforholdene at kende, søgte de mere og mere ind til den ret sikre ankerplads ved Apia på øen Upolu. Det blev hurtigt det vigtigste center for handelen mellem samoanerne og de europæiske skibe og er i dag stadig landets vigtigste handelsby. Det før så ret betydningsløse område fik pludselig stor politisk betydning. Især halvøen Mulinu'u, som beskytter indsejlingen til Apia-bugten, blev et symbol på magten i Samoa, idet den alliance, som var i stand til at holde Mulinu'u, kunne kontrollere handelen og besejlingen af bugten. Det var imidlertid en svær tid for de samoanske alliancer, som søgte at besætte den høje Tupu o Samoa-titel. Europæerne ønskede ikke, at deres handel skulle underkastes en enkelt gruppes kontrol, og ingen af de stridende alliancer formåede på afgørende vis at sikre sig det økonomiske og politiske overtag. I resten af århundredet var landet mere eller mindre præget af borgerkrig, hvor et vigtigt mål for de stridende parter var besættelsen af Mulinu'u-halvøen. Allerede i slutningen af 1840-erne lykkedes det en af Malietoa Vai'upus arvtagere at besætte Mulinu'u, og han fik skyndsomt overført Vai'upus jordiske rester til en stor, nyopført grav på Mulinu'u. Da gruppen blev fordrevet, førte man

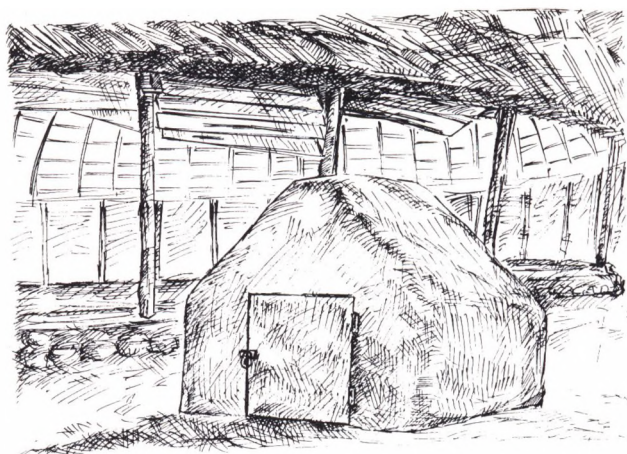


Fig. 8. Gammel høvdingegrav som i nyere tid er blevet dækket af et tykt lag beton og udstyret med en jerndør ind til gravkammeret.



Fig. 9. Tværsnit af graven i fig. 8.

Vai'upu med sig, og sådan gik det frem og tilbage. Når en alliance fik indtaget Mulinu'u, gik den straks i gang med at opføre en grav på stedet og overføre resterne af sin leders forfædre, som symbol på, at det var netop deres slægt, som havde magten i landet.

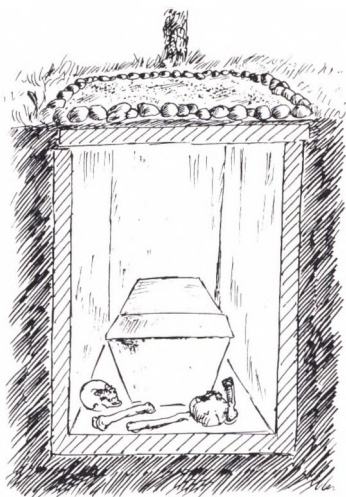


Fig. 10. Tværsnit af moderne familiegrav for personer uden høvdingetitel.

I 1900 blev Samoaerne annekteret og delt mellem USA og Tyskland, som forbød befolkningen at besætte de højeste titler i landet. Lederne af de fire stærkeste alliancer måtte nu ophøre med deres indbyrdes kamp om Tupu o Samoa-titlen, og hver for sig fik deres forfædre nu lov at hvile i fred i de fire store grave på Mulinu'u, som symbol på, at magten i Samoa tilhørte disse fire titler. Da Western Samoa i 1962 opnåede politisk selvstændighed, aftalte man, at posten som statsleder skulle gå på omgang mellem indehaverne af de fire høje titler, og da man kort efter skulle vælge, hvor landets parlamentsbygning skulle ligge, bestemte man sig for en placering lige midt imellem de fire store grave.

Noter

1. Samoagruppen blev 1900 delt mellem USA og Tyskland. Tyskland besatte den vestlige del af gruppen, som i dag er blevet til den selvstændige stat Western Samoa. USA annekterede den østlige del, som fortsat er under amerikansk administration.

Materialet til denne artikel er blevet indsamlet ved en etnografisk feltundersøgelse i 1973–74, som blev finansieret af Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd. Tegningerne til artiklen er lavet af Jan Kjersner delvis på grundlag af fotografier. Skemaerne er tegnet af Anne Marie Flint.

2. Schouten og Le Maire besøgte den nordlige del af Tonga i 1616, mens Tasman besøgte gruppen i 1643.
3. Den følgende beskrivelse af de sociale forhold er et sammendrag af en etno-historisk analyse af Samoa, som er under udgivelse (Hjarnø 1979).

Litteratur

- Buch P. H.: Samoan Material Culture. Bernice P. Bishop Museum Bulletin Vol. 75. Honolulu 1930
- Bougainville, L. de: Voyage Autour du Monde par le Frégate du Roi la Boudeuse et la Flute l'Etoile en 1766, 1767, 1768, 1769. Paris 1771.
- Gilson, R. P.: Samoa 1830–1900. The Politics of a Multicultural Community. Melbourne. 1970.
- Green, R. C. & Davidson, J. M. (eds): Archaeology in Western Samoa. Vol. I. Bulletin no. 6. Auckland Institute and Museum. Auckland 1969.
- Samme: Archaeology in Western Samoa. Vol. II. Bulletin no. 7. Auckland Institute and Museum. Auckland 1974.
- Hjarnø, J. P.: Social Reproduction – Towards an understanding of Aboriginal Samoa. Nationalmuseets Forlag (udkommer 1979).
- Jennings, J. D. (ed.): Excavations on Upolu, Western Samoa. Pacific Anthropological Record. nr. 25. Bernice P. Bishop Museum. Havaii 1976.
- Krämer, A.: Die Samoa-Inseln. Band I. Stuttgart 1902.
- La Perouse, J. F. G.: Voyage de la Pérouse autour du Monde, Publié conformément au Décret du 22 Avril 1791, et Rédigé par M.L.A. Miletmureau. 4 vols. Paris, 1797.
- Lévi-Strauss, C.: Les Structures Élémentaires de la Parenté. Paris 1949.
- Mullert, F. E. (ed.): De Reis van Mr. Jacob Roggeveen. The Hague 1911 a.
- Samme: Scheepsjournaal, gehouden op het schip Tienhoven. Middeburg 1911b.
- Thomas, B.: The Diversions of a Prime Minister. Oxford 1899 (1968).
- Williams, J.: A Narrative of Missionary Enterprises in the South Sea Islands. London 1838.